

VI. Сучасний літературний процес. Загальний огляд

Формування сучасної української літератури відбувається під впливом важливих подій, що відбуваються в суспільстві.

1986 р. - аварія на Чорнобильській АЕС.

1991 р. - здобуття незалежності, початок розбудови нової суверенної держави.

2004 р. - Помаранчева революція, вибори Президента тощо.

З'являються болючі теми, які дали поштовх для народження нової генерації митців постчорнобильської епохи. Ця хвиля літераторів прагнула «зруйнувати Карфаген української провінційності» (Юрій Шевельов), тобто вивести мистецтво слова за межі політики, ідеологічних й адміністративних втручань у художню творчість, зробити його естетично самодостатнім; подолати комплекс меншовартості, другорядної ролі в історії.

Основні тенденції (характерні риси) сучасного літературного процесу

- Перехід від заідеологізованих схем «соціалістичного реалізму» до пошуку нових естетичних способів моделювання й зображення дійсності.
- Гостра постановка проблем вибору, повноцінного існування нації і свободи індивідуальності.
- Піднесення ролі українського слова в розвитку української нації.
- Мистецтво - поза політикою.
- Звернення до селянської тематики як прояв неповторності української духовності.
- Поява нових форм художнього мислення, форм й структури творчості.
- Повернення заборонених тоталітарним режимом літературно-мистецьких надбань минулих епох як створення нового погляду на історію України (твори Миколи Аркаса, Михайла Грушевського, Дмитра Дорошенка, Дмитра Яворницького; Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Хвильового, Володимира Винниченка, Валер'яна Підмогильного, Григорія Косинки, Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмари та ін.).

Знищення штучної «завіси» між розвитком української літератури на «материковій» Україні та в діаспорі. Друк творів письменників-емігрантів (Василя Барки, Уласа Самчука, Івана Багряного, Тодося Осьмачки, Яра Славутича, Євгена Маланюка, Олени Теліги, Юрія Клена, Богдана Бойчука, Юрія Тарнавського, Михайла Ореста та ін).

- Вихід двох антологій української поезії «Золотий гомін» (1991, 1997), де показана багата картина лірики ХХ ст., художніх систем, уподобань, напрямів.
- Функціонування модерного, неомодерного, заповідально-селянського, постмодерного дискурсів.

Характерні ознаки заповідально-селянського дискурсу: базування на селянському типі мислення, реалістичній традиції із певними вкрапленнями романтизму та модернізму; уживання символів і понять: нація, традиція, русифікація, державність, національна символіка, земля, праця.

Характерні ознаки постмодерного дискурсу (з'явився у 80 - 90-х роках ХХ ст.): екзистенція, рефлексія, відкритість, гра, карнавал, художній твір як відверта гра цитатами, ремінісценціями, алюзіями Зі світового письменства.

- Поява нових угруповань та об'єднань, стильових манер і способів образного втілення світосприймання нової незалежної людини, що призвело до невеликої дискусії між митцями старшого й молодшого поколінь (старші - стоять на позиціях служіння Україні та її культурі, захищають традиційну, реалістичну концепцію мистецтва; молодші - критикують радянських митців, пародіюють класичні твори, сміються із сліпої віри в псевдоідеали, відкидають «шароварництво» в літературі).

- Характерні ознаки сучасної поезії

- «Переобтяжена цвітінням» (від «самодержавно-генсеківського тоталітаризму до трансформації в поліфонію постісторичної «ери підозри», де розцвітають сто квітів, сперечаються сто шкіл»). Юрій Андрухович у 90-х роках висловив думку, що сучасна українська поезія стає дедалі кращою, «незабаром її читатимуть виключно поети»).

- Багатство тематики, стильових і жанрових знахідок.

- Поступається прозі за динамізмом саморозгортання інтелектуального сюжету, але виграє в інтенсивності метафоричного орнаменталізму.

- «Від пастельного імпресіонізму до барокової поліфонії».

- Представлена кількома поколіннями поетів: «шістдесятники» (Ліна Костенко, Іван Драч, Ірина Жиленко, Борис Олійник та ін.); «київська школа» поетів (Віктор Кордун, Василь Голобородько, Микола Воробйов, Василь Рубан та ін.), поетидисиденти (Ігор Калинець, Тарас Мельничук, Степан Сапеляк та ін.), «вісімдесятники» (Ігор Римарук, Василь Герасим'юк, Іван Малкович, Оксана Забужко, Оксана Пахльовська, Іван Козаченко та ін.), «дев'яностники» (Кость Москалець, Роман Скиба, Павло Вольвач, Сергій Жадан, Іван Андрусяк, Віктор Неборак, Василь Махно та ін.).

- Характерні ознаки сучасної прози

- Жанрове розмаїття, пошуки нових мотивів, мистецьких ідей.

- Відхід від лірико-романтики, патетики, трансформація химерної стильової течії (Олександр Ільченко, Віктор Міняйло, Володимир Яворівський, Євген Гуцало) у прозу постмодерністів.

- Активна творча діяльність прозаїків старшого покоління: звернення до історичної тематики (історичний роман Ю. Мушкетика «На брата брат» (1996), М. Вінграновського «Северин Наливайко», Р. Іваничука «Орда» (1992), «Рев оленів нарозвідні» (2000), роман у віршах Ліни Костенко «Берестечко» (1999); дослідження екзистенціальних проблем буття людини (роман-епопея Валерія Шевчука «Стежка в траві. Сага про Житомир» (1994)).

- Постмодерне світобачення, у центрі творів - «маска «автора».

Існування двох шкіл прозаїків:

1) «київсько-житомирська» - перевага екзистенціальних мотивів, герой творів - інтелектуал, рафінований інтелігент (В'ячеслав Медвідь, Євген Пашковський, Олесь Ульяненко, Богдан Жолдак, Любов Пономаренко, Євгенія Кононенко, Оксана Забужко, Володимир Діброва та ін.);

2) «львівсько-франківська» - перевага гри та іронії, карнавалу і травестії, герой - маргінал (міський житель - вихідець із села), сільська людина з комплексом меншовартості (Юрій Андрухович, Тарас Прохасько, Юрій Іздрик та ін.).

Характерні риси сучасної драматургії

- наповнена інтелектуалізмом;
- перехід до модерного моделювання дійсності, звільнення від традиційних шаблонів;
- поєднання поезії, філософії, моральності, вчинків героїв у драматичному творі;
- колажний принцип побудови твору;
- поява імен-абстракцій, імен-символів;
- перевага камерності;
- звернення до проблем сучасної школи.

Представники сучасної драматургії: Василь Босович (п'єса «Ісус - Син Божий»); Ярослав Стельмах («Стережися лева», «Синій автомобіль», «Шкільна драма», «Привіт, синичко»).

У 1997 р. вийшла антологія «Близнята ще зустрінуться», де вміщено п'єси митців української діаспори: Леоніда Мосендза, Ігоря Костецького, Богдана Войчука, Віри Вовк та ін.

Дискурс - спосіб, форма організації мовної і літературної діяльності, уживається як індивідуальний стиль митця.

Рефлексія - розмірковування, внутрішня зосередженість, аналіз власних роздумів і переживань.

Ремінісценція - відгомін у художньому творі якихось мотивів, образів, виразів, деталей тощо з широко відомого твору іншого автора, перегукування з ним. При цьому вислови, запозичені в попередників, переосмислюються і набувають нового висвітлення.

Алюзія - натяк на загальновідомий історичний, літературний або побутовий факт, уживаний у художньому творі як стилістична фігура.

Сучасні літературні організації, угруповання, товариства, школи (відгалудження української літератури)

«Вісімдесятники»	Василь Герасим'юк, Ігор Римарук, Іван Малкович, Оксана Забужко, Оксана Пахльовська, Іван Козаченко
Національна спілка письменників України (НСПУ), оновлена в 1991 р. (I з'їзд), 1996 р. (II з'їзд), 2001 р. (III з'їзд)	Понад 1,5 тис. членів. До 2001 р. - очолював Ю. Мушкетик, з 2001 р. - В. Яворівський
Асоціація українських письменників (АУП), з 1997 р.	Понад 100 письменників, президент - Юрій Покальчук, згодом - Тарас Федюк
«Бу-Ба-Бу» (Бурлеск, Балаган, Буфонада), з 1985 р., м. Львів	Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець
«Нова дегенерація», з 1992 р., м. Івано-Франківськ	Іван Андрусак, Іван Ципердюк, Степан Процюк
«Пропала грамота», з 1991 р., м. Київ	Віктор Недоступ, Семен Либонь, Юрко Позаяк
«Західний вітер», з 1992 р. м. Тернопіль	Віталій Гайда, Борис Щавурський, Василь Махно, Гордій Безкоровайний
«ЛуГоСад», з 1986 р., м. Львів	Іван Лучук, Назар Гончар, Роман Садловський
«Червона фіра», з 1991 р., м. Харків	Сергій Жадан, Ростислав Мельників, Іван Пилипчук та ін.